

KÜRESEL GÜÇLERİN ÇEKİM ALANINDA ORTA ASYA'NIN STRATEJİK YENİDEN KONUMLANIŞI

Mayıs 2025 Sayı: 59

KÜRESEL GÜÇLERİN ÇEKİM ALANINDA ORTA ASYA'NIN STRATEJİK YENİDEN KONUMLANIŞI

Tarihte birçok önemli güzergahın, göçün ve yayılımın merkezi olan Orta Asya, günümüzde küresel jeopolitik denklemde yeniden kritik bir bölge haline gelmiştir. Modern siyasi dönemin dönüşüm süreçlerini, Milenyuma değin, dönüştürenden ziyade dönüştürülen sıfatıyla izleyen Orta Asya'nın geleceği artık yalnızca bölgesel değil, aynı zamanda küresel güç rekabetinin de şekillendiği bir alan olarak öne çıkmaktadır. Bu bölge, artık yalnızca geçmiş imparatorlukların izlerini taşıyan bir coğrafya olmadığını gösteriyor. Orta Asya, Çin'in ekonomik devinimi, Rusya'nın stratejik varoluş mücadelesi, Türkiye'nin kültürel-diplomatik açılımları, İran'ın arka plandaki bölgesel arayışları ve AB'nin yeniden dirilmeye çalışan etkisiyle yeni bir güç haritası çizmektedir.

Orta Asya'nın zengin enerji kaynakları, Avrupa'ya ulaşım ve ulaştırma potansiyeli ve genç demografik yapısı, onu küresel aktörler için kaçınılmaz bir hedef haline getirirken, bölgedeki güç mücadelesi arka planda karşılıklı hamlelerle soğuk ama çok katmanlı bir yapıya bürünmektedir. Bir yanda ekonomik büyüme vaatleriyle bölge ülkelerine cazip iş birlikleri sunan Çin bulunmakta; öte yanda tarihsel bağlarının ve güvenlik mimarisinin verdiği haklı üstünlük iddiasını sürdüren Rusya. Fakat bu iki dev aktör arasındaki rekabet, günümüz uluslararası sisteminin çok kutuplu doğası gereği, yalnızca bu güçlerle sınırlı kalmamaktadır. Orta ölçekli güçlerin ve birliklerin, günümüz uluslararası sisteminde artan rolü Türkiye'nin yükselen kültürel diplomasi ve ekonomi odaklı hamleleri, İran'ın temkinli fakat stratejik genişleme arayışları ve Batı'nın bölgeyi yeniden nüfuz sahasına dahil etme çabaları, Orta Asya'yı adeta yeni bir "Büyük Oyun" sahasına dönüştürmektedir.

Bu analiz yazısı, işte bu dinamiklerin birbiriyle nasıl iç içe geçtiğini, hangi aktörlerin hangi araçlarla bölgeye nüfuz etmeye çalıştığını ve Orta Asya ülkelerinin bu karmaşık dengeler içerisinde nasıl bir manevra alanı oluşturmaya çalıştıklarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Yazının gelişme bölümlerinde, Çin'in "Bir Kuşak, Bir Yol" Girişimi'ni sadece ekonomik bir proje olarak değil, aynı zamanda bölgesel güç projeksiyonu ve siyasi bağımlılık mekanizması olarak nasıl kullanabileceği; Rusya'nın tarihsel hafızasında taşıdığı etki iddiasını koruma çabalarının, Ukrayna Savaşı sonrası nasıl bir savrulmaya uğradığı ve Moskova'nın bölgedeki güvenlik mimarisini yeniden kurma arayışı detaylarıyla incelenecektir.

Bununla birlikte, Türkiye'nin Orta Asya'da tarihsel ve kültürel ortaklıklar temelinde geliştirdiği yeni iş birliği mekanizmaları, özellikle Türk Devletleri Teşkilatı'nın bölgesel bir güç merkezi olma potansiyeli ve Türkiye'nin ekonomik-diplomatik girişimlerinin bölge ülkeleri üzerinde yarattığı derin etkiyi göz önünde bulundururken; İran'ın, dikkat çekici biçimde sessiz fakat, özellikle enerji ve lojistik koridorları üzerinden bölgedeki varlığını nasıl tahkim etmeye çalıştığı yazının önemli bir odağı olacaktır. Ayrıca Avrupa Birliği'nin bölgeye yönelik geliştirdiği yeni yatırım ve ortaklık politikalarının, Orta Asya'nın geleceği üzerindeki uzun vadeli etkileri kapsamlı bir biçimde Semerkant Zirvesi ışığında değerlendirilecektir. Tüm bunlara karşın ABD ve dolayısıyla NATO'nun nasıl bir

strateji içerisinde olabileceği, belki de en az etkin oldukları bu bölgede kendilerini nasıl tanımladığı, analizde incelenecektir.

Orta Asya'da yaşanan güç mücadelesi, yalnızca aktörlerin karşılıklı çekişmesi şeklinde değil, aynı zamanda bölge ülkelerinin kendi içsel dönüşümleri ve dış politika tercihlerinin de sonucu olarak gelişmektedir. Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Tacikistan gibi devletler, artık pasif figürler değil; kendi çok vektörlü dış politikalarını inşa ederek Çin, Rusya, Türkiye, İran ve Batı arasında stratejik denge arayışına giren etkin oyuncular haline gelmişlerdir. Bu süreçte, bölge ülkelerinin ekonomik bağımlılıklarını çeşitlendirme çabaları, güvenlik ortaklıklarını dengeleme stratejileri ve bölgesel bütünleşme girişimleri de yazının gelişme kısmında derinlemesine ele alınacaktır.

Özellikle Çin'in Orta Asya enerji altyapılarına yaptığı yatırımlar, bölgedeki enerji arz güvenliğini nasıl kendi lehine yeniden düzenlediği; Rusya'nın bölgedeki askeri varlığının Ukrayna Savaşı sonrası nasıl bir zayıflama sürecine girdiği; Türkiye'nin Orta Koridor Projesi ile Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'ne nasıl alternatif sunduğu ve AB'nin Orta Asya ile yeni bağlantısallık stratejileri geliştirme arayışı, analizin ilerleyen bölümlerinde detaylı bir çözümlemeye tabi tutulacaktır.

Tüm bu süreçler içerisinde unutulmaması gereken temel unsur, Orta Asya'nın sadece bir rekabet alanı değil, aynı zamanda bölgesel iş birliği ve kalkınma için de büyük bir potansiyel taşıdığıdır. Bu bağlamda, Orta Asya ülkelerinin yalnızca büyük güçlerin stratejik hedeflerine hizmet eden araçlar olmasıyla değil; aynı zamanda kendi ulusal çıkarlarını koruyarak, bölgesel barış, istikrar ve refah hedefleri doğrultusunda

nasıl hareket ettikleri yazının bütününde değerlendirilecektir.

Orta Asya'da kurulacak her yeni ittifak, atılacak her yatırım adımı ve şekillenecek her yeni güvenlik mimarisi, yalnızca bölgenin değil, küresel sistemin geleceğini de doğrudan belirleyecektir. Bu nedenle Orta Asya'yı anlamak, çağımızın büyük güç mücadelesini ve yeni dünya düzeninin doğumunu anlamak için oldukça kritiktir.

1. Orta Asya'nın Dönüşen İç Dinamikleri: Kimlik, Egemenlik ve Stratejik Yönelimler

Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılması, yalnızca Orta Asya devletlerinin bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda bölgesel dönüşümlerin kapısını aralamıştır. Bu yeni dönemde, ulus-devlet inşa süreçleri, kimlik arayışları, egemenlik anlayışları ve dış politikadaki eğilimleri Orta Asya'nın iç dinamiklerinde belirleyici faktörler haline gelmiştir. Bağımsızlık sonrasında bölge devletleri, Sovyet döneminin siyasi, ekonomik ve kültürel mirasıyla yüzleşmek zorunda kalmış; bir yandan ulusal kimliklerini tanımlamaya, diğer yandan egemenlik kapasitelerini artırarak uluslararası sistemde tanınma ve kayda değerlik sağlamaya çalışmışlardır.

Orta Asya'da kimlik inşası, Sovyet sonrası dönemin en öncelikli ve en karmaşık süreçlerinden biri olarak öne çıkmıştır. Sovyet kimliğinin gölgesinden kurtulmak amacıyla ulusal tarihlerin yeniden yorumlanması, dilde ve kültürde ulusal mirasın güçlendirilmesi yönünde adımlar atılmıştır. Bununla birlikte, bölge devletlerinin bağımlılıkları ve özellikle Tacikistan ile Türkmenistan halklarının etnik ve kültürel çeşitlilikleri kimlik inşa süreçlerinde bölgesel homojenliğin önüne set çekmiştir. Bu bağlamda, ortak kimlik

politikaları yalnızca ulusal bütünleşmenin bir aracı değil, ayrıca zaman zaman toplumsal ve siyasi kırılmalıkların işareti olmuştur.

Egemenlik kavramı da Orta Asya devletlerinin dışa dönük stratejilerinde olduğu kadar iç yapılanmalarında da kritik bir belirleyici haline gelmiştir. Sınırların belirlenmesi, anayasal düzenin kurulması, milli kurumların inşa edilmesi ve uluslararası örgütlere üyelik süreçleri, bağımsızlık kazanan halklar için devlet inşasının temel aşamaları olarak görülmüşse de özellikle jeopolitik konumları ve ekonomik bağımlılıkları, bu devletlerin keskin bir egemenlik tesis etmelerini zorlaştırmıştır. Süregelen yıllarda Rusya'nın bölgedeki tarihsel etkisi, Çin'in yükselen ekonomik varlığı ve Batılı aktörlerin stratejik ilgisi, Orta Asya'nın egemenlik problemini sınırlı esneklik kabiliyeti olan sert bir zeminde şekillendirmiştir.

Bölge devletlerinin stratejik yönelimleri ise, bağımsızlık sonrası dönemde çok yönlü ve pragmatik bir karakter kazanmıştır. Orta Asya ülkeleri, Sovyetler sonrası dönemin ilk yıllarında Rusya ile olan tarihî ve ekonomik bağlarını sürdürmeye çalışırken, aynı zamanda Çin'in artan ekonomik etkisine karşı dengeleyici bir politika geliştirme arayışına girmiştir. ABD ve Avrupa Birliği gibi Batılı aktörlerle geliştirilen ilişkiler ise hem ekonomik kalkınmayı destekleme hem de dış politika manevra alanını genişletme amacı taşımıştır. Bu çok yönlü dış politika tercihleri, Orta Asya'yı bölgedeki stratejik denge arayışlarında tecrübelendirmiştir.

Ekonomik reformlar ise Sovyet sonrası dönemde alışılmadan gelen serbest piyasa geçişiyle Orta Asya'nın karşı karşıya kaldığı temel meydan okumalardan biridir. Merkezi planlı ekonomiden serbest piyasa

ekonomisine geçiş süreci, bölgesel farklılıkları, yapısal kırılmalıklar ve toplumsal eşitsizlikleri derinleştirmiştir. Doğal kaynakların (petrol, doğalgaz, değerli madenler) sunduğu fırsatlara rağmen, bazı ülkelerde bu kaynakların varlığı Rus baskısını beraberinde getirmiştir.

Toplumsal modernleşme süreçleri de Orta Asya'da benzer şekilde ikili bir karakter taşımaktadır. Eğitim, sağlık, iletişim ve kentleşme alanlarında kaydedilen ilerlemelere rağmen, geleneksel toplumsal yapılar ve değerler ile modernleşme projeleri arasındaki gerilim, sosyal değişimin hızını ve yönünü sınırlamıştır.

Siyasi rejimlerin evrimi ise, bölgedeki istikrarın ve kalkınmanın doğrudan belirleyicilerinden biri olmuştur. Bazı Orta Asya devletlerinde otoriter yönetimler konsolide olurken, diğerlerinde siyasi rekabetin sınırlı olduğu, kırılmalık çok partili yapılar oluşmuştur. Yolsuzluk, hukukun üstünlüğü sorunları ve insan hakları ihlalleri, bölgenin siyasal manzarasını şekillendiren ortak unsurlar arasında yer aldığından ötürü özellikle Batı uluslarına yönelik bölgesel iş birliği kapasitelerini doğrudan etkilemektedir.

Orta Asya devletlerinin dış politika öncelikleri ise, egemenliğin korunması, ekonomik kalkınmanın desteklenmesi, bölgesel istikrarın sağlanması ve uluslararası alanda daha görünür ve etkili bir aktör haline gelme çabası etrafında şekillenmektedir. Ancak büyük güçler arasındaki çıkar çatışmaları, bu hedeflerin gerçekleştirilmesini zorlaştırmaktadır. Rusya'nın tarihsel etkisini sürdürme çabası, Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi aracılığıyla artan ekonomik nüfuzu ve ABD ile Avrupa Birliği'nin bölgeye yönelik stratejik ilgisi, Orta Asya'da karmaşık ve zaman zaman çelişkili bir güç dengesi üretmektedir. Bu

koşullar, bölge devletlerini esnek, çok taraflı ve dikkatli bir dış politika izlemeye zorlamaktadır.

Özetle, Orta Asya'nın dönüşen iç dinamikleri, kimlik, egemenlik ve stratejik yönelimler temelinde yaşanan bu çok boyutlu dönüşüm süreci hem bölgesel kalkınmanın hem de büyük güçler arası rekabetin yönünü belirleyecek temel eksenlerden biri olmaya devam edecektir. Devam eden başlıklar altında özellikle bu dönüşüm ve rekabet; ekonomik nüfuz, güvenlik ikilemleri ve bu Orta Asya ülkelerinin denge politikaları ekseninde incelenecektir.

2. Ekonomik Nüfuz Mücadelesi: Yatırımlar, Koridorlar ve Stratejiler

Orta Asya, jeoekonomik ve jeopolitik açıdan küresel güç dengelerinin merkezinde yer alan stratejik bir bölge olarak, günümüzde ekonomik nüfuz rekabetinin temel sahnelerinden biri haline gelmiştir. Zengin doğal kaynakları, genç ve büyümeye açık nüfusu ile Asya ve Avrupa arasındaki kritik transit potansiyeli, bölgeyi hem ekonomik projeksiyonların hem de büyük ölçekli bağlantısallık stratejilerinin odağına yerleştirmektedir. Bu bağlamda, yatırımlar, ulaştırma koridorları ve çok boyutlu entegrasyon projeleri üzerinden yürütülen rekabet, sadece ekonomik dinamikleri değil, aynı zamanda bölge ülkelerinin siyasi ve dış politika tercihlerinin de biçimlenmesinde belirleyici bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

Çin Halk Cumhuriyeti, Kuşak ve Yol Girişimi (KYG) kapsamında Orta Asya'da iddialı bir strateji geliştirmiştir. KYG, tarihi İpek Yolu'nun çağdaş bir yorumu olarak yalnızca altyapı ve ticaret ağlarının genişletilmesini değil, aynı zamanda enerji güvenliği, ekonomik kalkınma ve kültür empozisi

hedeflerini de içermektedir. Çin; demiryolları, lojistik merkezleri, enerji hatları ve dijital altyapı yatırımlarıyla Orta Asya'yı Avrasya kıtasının kalbinde bir ulaşım ve ticaret köprüsüne dönüştürmeyi amaçlamaktadır. 2024 yılı itibarıyla Çin'in bölgede yeşil enerji santrallerinden veri merkezlerine kadar uzanan elliden fazla büyük projeye yatırım yapması, bu stratejik hedefin somut göstergeleri arasında yer almaktadır. Öte yandan, bu yatırımların beraberinde artan borçlanma riskleri ve dışa bağımlılık endişeleri de gündeme gelmiştir. KYG'nin zamanla biyoekonomi, sağlık diplomasisi ve dijital altyapı gibi yeni boyutlar kazanması, Çin'in bölgeye yönelik uzun vadeli ve çok katmanlı bir kendisine bağımlılık oluşturma arayışının göstergesidir. Çin'in bu stratejisi, Batılıların geçmişte uyguladığı tek taraflı üstünlük anlayışından farklı, karşılıklı kazanımlar yaratan bir model önerdiği iddiasıyla sunulsa da bölgeyi bağımlı haline getirmesi, ticari transit güzergahı olmasıyla küresel bir bağımlılığa karşı birtakım engelleri de kaldıracabilecektir.

Türkiye ise, Orta Asya'daki ekonomik ve jeopolitik rekabette tarihi, kültürel ve coğrafi bağlarını stratejik bir avantaja dönüştürerek önemli bir aktör olmayı hedeflemektedir. Orta Koridor Projesi, Türkiye'nin Asya ile Avrupa arasındaki en kısa, güvenli ve etkin ticaret hattını oluşturma hedefinin bir parçasıdır. Türkiye, Azerbaycan üzerinden Hazar Denizi'ni aşarak Kazakistan ve Özbekistan'a ulaşan bu koridor sayesinde, bölgedeki ulaşım ve enerji altyapısını çeşitlendirme ve Avrupa ile Asya arasındaki bağımlılığı azaltma potansiyeline sahiptir. Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP) ve Türk Akımı gibi projeler, Orta Koridor vizyonunun gerçekleştirilmesi için hayati öneme sahiptirler. Ayrıca, 2024 yılında Türkiye ile Özbekistan arasında imzalanan Yeşil

Lojistik Koridoru Mutabakatı, tarafların sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda ticaret ve ulaştırma ilişkilerini güçlendirme yönündeki kararlılıklarını yansıtmaktadır. Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) çatısı altında yürütülen siyasi, ekonomik ve kültürel iş birliği mekanizmaları da Türkiye'nin bölgedeki nüfuzunu pekiştirmekte ve çok taraflılık temelinde yeni bir bölgesel entegrasyon modeli sunmaktadır. Türkiye'nin Orta Asya'ya yönelik stratejisi, yalnızca ekonomik ve kültürel kazançlarla sınırlı kalmayıp, Avrasya genelinde dengeli bir güç dağılımı tesis etme hedefini de içermektedir.

Avrupa Birliği de son dönemde Orta Asya'ya olan ilgisini belirgin bir şekilde artırmıştır. Orta Asya ülkelerine yönelik ilk strateji belgesini 2007 yılında kabul eden AB, 2019 yılında "AB ve Orta Asya Ortak Bildirisi: Daha Güçlü Bir Ortaklık İçin Yeni Fırsatlar" başlığı altında güncellenmiş strateji belgesini yürürlüğe koymuştur. Devam eden yıllarda AB, Orta Asya ülkeleri ile ekonomi, iklim değişikliği, ticaret ve güvenlik gibi kritik alanlarda ilişkilerini derinleştirme yönünde somut adımlar atarken bu stratejik açılımda, Rusya-Ukrayna Savaşı'nın bölgesel etkileri ve savaş nedeniyle Rusya'ya uygulanan kapsamlı yaptırımlar ve bağımlılıklarını çeşitlendirme arzusu önemli bir katalizör rolü oynamıştır. Binaenaleyh, AB yetkilileri Rusya'ya uygulanan yaptırımların etkinliğinin artırılması için Orta Asya ülkeleriyle yakın iş birliği yapmanın gerekliliğini vurgulamışlardır. AB, yakın iş birliği tesis etmek amacıyla Türkmenistan dışındaki dört Orta Asya ülkesiyle "Gelişmiş Ortaklık ve İş Birliği Anlaşmaları" (EPCA) hayata geçirmiştir. 2021 yılında ise, Çin'in öncülüğünü yaptığı Kuşak ve Yol Girişimi'ne alternatif bir küresel altyapı projesi olarak "Küresel Geçit Projesi"ni ilan etmiştir. Bu

proje; dijitalleşme, enerji ve ulaşım sektörlerinde demokratik değerler ve iyi yönetim ilkeleri doğrultusunda, çevresel açıdan sürdürülebilir projeleri hedefleyen 300 milyar euroluk kapsamlı bir yatırım girişimidir ki AB, Orta Asya ülkelerini bu stratejik projeye aktif olarak dahil etmeye çalışmaktadır. 2023 yılında ise, Orta Asya'ya yönelik "AB ile Orta Asya Arasındaki Bağların Derinleştirilmesine Yönelik Ortak Yol Haritası" kabulüyle bağlarını kuvvetlendirmek istediğini Dünyaya ve küresel güçlere duyurmuştur. 2025 yılında Özbekistan'ın ev sahipliğinde düzenlenen ilk AB-Orta Asya Zirvesi, bu artan karşılıklı ilginin somut bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Zirveye beş Orta Asya ülkesinin devlet başkanlarının katılımı ve bu ülkelerin ortak bir vizyon etrafında hareket ettiği izlenimi, bölgesel iş birliğinin potansiyelini ortaya koymaktadır. AB, bölgeyle olan ilişkilerini stratejik ortaklık düzeyine yükseltmeyi hedeflemekte ve özellikle ulaşım, enerji (yenilenebilir ve yeşil enerji kaynakları öncelikli olmak üzere), kritik ham maddeler ve yeşil yatırımlar gibi kara Avrupası için stratejik öneme sahip alanlarda iş birliğini derinleştirmeyi amaçlamaktadır. Trans-Hazar Ulaşım Koridoru ve Orta Koridor gibi bölgesel bağlantısallık projelerine de AB'nin güçlü destek vermesi beklenmektedir ve Türk Devletleri Teşkilatı örgütünün ekonomik ayağını kuvvetlendirmek adına önemli bir ortaklık sunmaktadır.

İran İslam Cumhuriyeti de uygulanan ağır ekonomik yaptırımların etkilerini aşmak amacıyla Orta Asya'da yeni bağlantısallık imkanları aramaktadır. İran, Hazar Denizi'nde Türkmenistan ile geliştirdiği diyaloglar ve Kuzey-Güney Transit Anlaşması gibi girişimlerle bölgeyle lojistik ve enerji alanlarında daha güçlü bağlar kurmaya çalışmaktadır. Türkmen gazının

swap anlaşmaları yoluyla İran üzerinden dünya pazarlarına taşınması, İran’ın enerji diplomasisinde etkin bir aktör olma hedefinin bir yansımasıdır. Ayrıca, İran’ın bu çabaları, Çin’in Orta Asya’daki genişleme stratejileriyle de örtüşmekte, iki ülke arasında bölgesel düzeyde dolaylı bir çıkar ortaklığı oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Avrupa genelinde Rusya’ya olan bağımlılıkların azaltılması şüphesiz İran ambargolarının hafifletilmesine ve Orta Asya’yı Çin’in arka bahçesi olarak reform etmesinde etkili olabilecektir.

Orta Asya’daki ekonomik nüfuz mücadelesi yalnızca altyapı projeleri, enerji hatları ve yatırım girişimleri üzerinden yürütülmemekte, aynı zamanda bölge ülkelerinin ulusal kalkınma stratejileri ve dış politika yönelimleri üzerinde de derin etkiler yaratmaktadır. Bu çok yönlü yaklaşım, Orta Asya ülkelerinin büyük güçler arasındaki rekabeti kendi kalkınma hedefleri doğrultusunda fırsata çevirme çabalarının temel bir unsuru haline gelmiştir.

Sonuç olarak, Orta Asya günümüzde Çin’in KYG’si, Türkiye’nin Orta Koridoru, AB’nin Küresel Geçit Girişimi ve İran’ın bölgesel bağlantı stratejileri etrafında yoğunlaşan bir ekonomik rekabet sahasına dönüşmüştür. Bu çok katmanlı mücadele, bölge ülkelerinin yalnızca ekonomik kalkınma süreçlerini değil, aynı zamanda siyasi özerkliklerini, dış politika yönelimlerini ve bölgesel iş birliği mekanizmalarını da şekillendirmektedir. Orta Asya’nın geleceği, bu rekabet dinamikleri içinde bölge ülkelerinin kendi stratejik özerkliklerini nasıl tesis edeceklerine ve çok kutuplu bir uluslararası sistemde nasıl bir konumlanma tercih edeceklerine bağlı olarak şekillenecektir.

3. Güvenlik Rekabeti ve Askeri Dengeler: Bölgesel İstikrarın Yeniden Tanımlanması

Orta Asya’nın güvenlik mimarisi, 21. yüzyılda küresel jeopolitik dengelerde yaşanan derin kırılmaların etkisiyle köklü bir yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından Orta Asya, uzun bir süre boyunca Rusya’nın tartışmasız “arka bahçesi” ve “geleneksel güvenlik nüfuz alanı” olarak kabul görmüştür. Rusya, bölgedeki siyasi, ekonomik ve askeri ağırlığını 1990’ların ortalarından itibaren sistematik olarak yeniden tesis etmiş ve bölgesel güvenlik konularında başat bir aktör olarak belirleyici bir rol oynamıştır. Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ), bu süreçte Rusya’nın bölgedeki güvenlik garantörü rolünü pekiştiren temel araçlardan biri olmuştur. Ancak, Rusya’nın 2022 yılında Ukrayna’yı işgaliyle birlikte uluslararası alandaki konumu ve Batı dünyasıyla ilişkileri ciddi şekilde zayıflamış, askeri kaynaklarının önemli bir bölümünü Ukrayna cephesine yönlendirmek zorunda kalması, Orta Asya’daki geleneksel nüfuzunu gözle görülür biçimde azaltmıştır. Bu bağlamda, Çin’in güvenlik alanındaki etkinliğinin kayda değer bir şekilde artması, Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) gibi çok taraflı platformların bölgesel güvenlik iş birliğinde giderek daha merkezi bir rol üstlenmesi, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Batılı devletlerin dolaylı müdahaleler ve sınırlı ortaklıklar vasıtasıyla bölgedeki etkilerini sürdürme çabaları ve Orta Asya devletlerinin kendi savunma kapasitelerini geliştirerek dış güvenlik bağımlılıklarını azaltma yönündeki artan iradeleri, bölgedeki güvenlik dinamiklerini derinden etkilemektedir. Terörizmle mücadele, sınır güvenliği, su kaynakları üzerindeki potansiyel gerilimler ve büyük güç rekabetinin yarattığı yeni tehditler, Orta Asya’nın güvenlik gündemini

belirleyen temel unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Rusya açısından bakıldığında; Rusya'nın KGAÖ aracılığıyla bile 2019'da Kırgızistan'daki etnik huzursuzluğa kayıtsız kalması ve 2022'deki Kırgızistan-Tacikistan sınır çatışmasında örgütü etkili bir istikrar sağlayıcı güç olarak harekete geçirememesi, bu azalan etkinin somut göstergeleri olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, Rusya'nın Orta Asya ülkelerine yönelik silah ihracatının görece sabit kalırken, Çin'in aynı dönemde bölgeye yaptığı silah satışının hızla artması da Rusya'nın Orta Asya'daki askeri ve güvenlik alanındaki etkisinin zayıfladığını kanıtlamaktadır. Bu süreçte bölge ülkeleri, Geleneksel Rus silah sistemlerine bağımlılıklarını azaltmak ve modern savaşın gereklerine daha uygun yüksek teknoloji ürünlerine erişim sağlamak amacıyla farklı tedarikçilere yönelmiş, özellikle insansız sistemler, akıllı mühimmatlar ve elektronik harp teknolojileri gibi alanlarda çeşitlilik arayışına girmişlerdir.

Başlangıçta ekonomik ilişkilere yoğunlaşan Çin'in bölgeye yönelik stratejisi, özellikle Kuşak ve Yol Girişiminin (KYG) geleceği adına bölgeye siyasi ve güvenlik boyutlar da katmıştır. KYG, farklı kültürler arasındaki ilişkide, bir kültürün diğerinden üstün olmadığı, hepsinin insanlığın ortak değeri olduğu ve paylaştıkça kültürlerin geliştiği bir anlayışı temel almaktadır. Bu yaklaşım, kimi taraflarca Batılı güçlerin tarihteki diğer kültürleri aşağılayıcı tutumlarından ayrırmakta ve Çin'in bölgedeki yumuşak güç inşasına destek sağlamaktadır.

Çin Devlet Başkanı Xi Jinping tarafından 2022 yılında duyurulan 'Küresel Güvenlik Girişimi' (KGG), Pekin'in hem bölgesel hem de küresel güvenliğe yönelik yaklaşımında önemli bir dönüm noktası teşkil

etmektedir. KGG, Çin'in Orta Asya'da daha aktif ve belirleyici bir güvenlik rolü üstlenme arzusunun somut bir ifadesi olarak yorumlanabilir. Çin, KGG aracılığıyla ABD hegemonyasındaki mevcut uluslararası güvenlik düzenine alternatif bir vizyon sunmakta ve Birleşmiş Milletler (BM) platformunu kullanarak küresel güvenlik diplomasisindeki faaliyetlerini daha görünür ve etkili hale getirmeye çalışmaktadır. Terörizmle mücadele ve siber güvenlik gibi alanlardaki bölgesel iş birlikleri de giderek KGG çerçevesinde tanımlanmaktadır. Çin ayrıca, dijital altyapıların güvenliği, kritik veri akışlarının korunması ve yapay zekâ tabanlı gözetim teknolojilerinin kullanımı gibi yeni nesil güvenlik alanlarına da Orta Asya ülkeleriyle yaptığı iş birliklerinde öncelik vermektedir.

Çin, tarihsel olarak hem kendi sınırları içindeki hem de farklı coğrafyalarda bulunan toplumları potansiyel tehdit unsurları olarak değerlendirmiş ve asimilasyon ve bağımlılık ilişkileri kurma stratejileri izlemiştir. Günümüzde de Çin, İpek Yolu'nun yeniden canlandırılması yoluyla batıya doğru ekonomik ve stratejik nüfuzunu artırmayı hedeflerken, Doğu Türkistan ve Tibet ve İç Moğolistan'a taşmış sarı denizi Avrasya boyunca genişletmek amacındadır.

Öte yandan, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği gibi Batılı aktörler de Orta Asya'nın güvenlik mimarisinde bir rol almaya çalışmaktadır. ABD, özellikle Afganistan'dan çekilmesinin ardından bölgedeki varlığını tamamen kaybetmemek adına Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan gibi ülkelerle ikili güvenlik iş birliklerini güçlendirme çabası içindedir. Ayrıca, askeri teknolojilerdeki değişim doğrultusunda, ABD'nin Orta Asya ülkelerine modern keşif sistemleri, iletişim teçhizatı ve siber

güvenlik altyapıları sağlama teklifleri de dikkat çekmektedir.

Bölge ülkelerinin kendi ulusal savunma kapasitelerini güçlendirme çabaları da gözle görülür bir ivme kazanmıştır. Özbekistan, Türkmenistan ve Kazakistan gibi ülkeler, savunma sanayilerini modernize etmek ve askeri bağımsızlıklarını artırmak amacıyla yeni stratejiler geliştirmekte, yerli üretim kapasitelerini genişletmek için yatırımlar yapmaktadır. Özbekistan, son yıllarda İHA teknolojileri ve modern piyade ekipmanları geliştirme projelerine öncelik vermekte; Kazakistan ise siber savunma yeteneklerini artırmak amacıyla hem yerli girişimlere hem de uluslararası ortaklıklara yatırım yapmaktadır. Askeri teknolojilerdeki dönüşüm, özellikle İHA’lar, elektronik harp sistemleri, yapay zekâ destekli komuta kontrol altyapıları ve hibrit savaş teknikleri gibi alanlarda belirginleşmektedir. Bu teknolojik değişimde küreye karşı geri kalmış ve yeni bağımlılık risklerinin doğmaya başlaması, onlar için milli savunma doktrinlerini yeniden tanımlamalarını ve klasik tekniklerden daha esnek, hızlı ve teknolojik kapasite odaklı bir yapıya yönelmelerini zorunlu kılmaktadır.

Askeri teknolojilerde yaşanan bu hızlı değişim, bölge devletlerini yalnızca kendi iç güvenlik politikalarını gözden geçirmeye değil, aynı zamanda uluslararası savunma ortaklıkları üzerine strateji kurmaya itmektedir. Örneğin, Türkiye’nin Bayraktar TB2 gibi sistemler üzerinden Orta Asya ülkelerine sunduğu teknoloji transferi ve eğitim programları, bölge devletlerinin tek yönlü dışa bağımlılıklarını azaltmalarına katkı sağlamakta, aynı zamanda kendi ulusal savunma sanayilerini kurmalarına yönelik kritik bir destek mekanizması oluşturmaktadır. Benzer şekilde, Özbekistan da Güney Kore ve Avrupa

ülkeleriyle askeri teknoloji alanında iş birliklerini derinleştirmekte, yerli İHA üretim projeleri ve savunma elektroniği programlarına öncelik vermektedir.

Bütün bu gelişmeler ışığında, Orta Asya’nın güvenlik mimarisi çok kutuplu bir yapıya evrilmektedir. Bölge devletleri, artık sadece büyük güçler arasındaki denge oyunlarının pasif aktörleri değil, kendi stratejik çıkarlarını aktif biçimde koruma ve güçlendirme iradesine sahip yeni bölgesel aktörler olarak öne çıkmak için sahici hamleler yapmaktadır. Askeri teknolojilerde yaşanan değişim, bu süreci hızlandırmakta ve daha esnek, daha teknoloji temelli bir güvenlik anlayışına kök saldırmaktadır.

4. Orta Asya’nın Stratejik Özneleşmesi: Büyük Güçler Arasında Denge ve Kalkınma Arayışları

Uzun bir dönem boyunca küresel güç mücadelesinin edilgen bir coğrafyası olarak algılanan Orta Asya, günümüzde giderek artan bir biçimde kendi stratejik özneliliğini inşa etme yönünde önemli bir dönüşüm geçirmektedir. Bölge devletleri, yalnızca stratejik konumlarının sunduğu jeopolitik avantajlarla sınırlı kalmayıp, proaktif kalkınma stratejileri geliştirmekte, dış politika tercihlerinde çeşitliliği ön planda tutmakta ve çok taraflılık prensibine dayanan karmaşık bir ilişki ağı tesis etme gayreti içerisindeyler. Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği (AB), Türkiye Cumhuriyeti ve İran İslam Cumhuriyeti gibi küresel ve bölgesel aktörlerin Orta Asya’ya yönelik farklılaşan ve zaman zaman çelişen politikaları arasında hassas bir denge kurma ihtiyacı, bölge ülkeleri için hem zorluklar barındırmakta hem de yeni iş birlikleri sunmaktadır. Orta Asya’nın bu öznelleşme

süreci, hem bölgenin iç dinamiklerinin giderek olgunlaşmasına katkı sağlamakta hem de küresel güç dengesinin daha karmaşık ve çok boyutlu bir yapıya evrilmesine zemin hazırlamaktadır.

Orta Asya'nın stratejik önemini artıran bir dizi yapısal faktör bulunmaktadır. Bir yanda bölgenin sahip olduğu zengin enerji ve diğer kritik doğal kaynaklar; öte yandan Rusya, Çin, Hindistan ve İran gibi küresel ölçekte etkili aktörlerle çevrili olan kritik jeopolitik konumu bölgeye kalıcı bir stratejik değer atfetmektedir. Bu çok boyutlu stratejik önem, bölgesel ve küresel aktörler arasında jeopolitik nüfuz elde etme ve önemli maden kaynakları üzerindeki kontrolü sağlama yönünde artan bir rekabete yol açmaktadır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte bölgesel istikrarsızlık, sınır ihtilafları, etnik gerilimler, su ve enerji kaynaklarının paylaşımı üzerindeki rekabet başlıca sorunlardır. Bu bağlamda, her bir ülke kendi özgün jeopolitik konumu, ekonomik kapasitesi, doğal kaynakları ve iç siyasi yapısı doğrultusunda farklı stratejik yaklaşımlar benimsemektedir. Bu heterojen yapı, bölgeyi küresel aktörler için cazip kılarken, aynı zamanda Orta Asya ülkelerine dış politika manevra alanı sunmaktadır.

Çin'in Orta Asya'daki doğrudan yabancı yatırımları sürekli artmakta ve bölge ülkeleriyle olan ticaret hacmi, Rusya Federasyonu ile olan ticaret hacmini geride bırakma eğilimindedir. Ancak, bu durum bazı Orta Asya ülkelerinde Çin'e artan ekonomik bağımlılık ve potansiyel borç tuzağı endişelerini de beraberinde getirebilir. Çin'in yükselen orta ölçekli güçlere yönelik temel yaklaşımı da bu yöndedir; bu ülkelerle karşılıklılık anlayışını derinleştirmek aslında uzun vadeli bir

hedefidir. Bu durum gerek Rusya bağımlılığını koparmak gerekse de yeni bağımlılıkların oluşmasına set çekmek planıyla Orta Asya ülkelerinin dış politika tercihlerinde daha fazla çeşitliliğe gitme arayışlarını tetikleyebilir.

ABD'nin Orta Asya politikası, yukarıda bahsedilenlere ek olarak, Orta Asya ülkelerinin çok yönlü dış politikalarının bir yansıması olarak Batılı ülkelerle iş birliklerini geliştirmesinin bölgesel entegrasyona katkı sağladığı bir perspektife de sahiptir. ABD, 'Amerika Birleşik Devletleri Orta Asya Stratejisi 2019-2025: Egemenlik ve Ekonomik Refahın Geliştirilmesi' başlığıyla kapsamlı bir strateji belgesi yayınlamıştır. Buna ek olarak dönemin ABD Başkanı Joe Biden, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Orta Asya ülkeleri devlet başkanlarıyla C5+1 formatında bir zirve düzenlemiştir. ABD'nin siyasi konuların yanı sıra ekonomik bağlamda Orta Asya'ya olan ilgisini somutlaştıran bir örnek olarak, özellikle Çin'in bölgedeki artan etkisini dengelemek amacıyla Almatı'da düzenlenen B5+1 İş Forumu dikkat çekicidir. ABD'nin yanı sıra Avrupa Birliği de Orta Asya'yı Avrupa'ya bağlayan stratejik öneme sahip Orta Koridoru desteklemek amacıyla 10 milyar euroluk bir finansman paketi açıklamıştır. Japonya da ticaret yollarını ve insanlar arası kültürel etkileşimi desteklemek amacıyla Orta Asya ülkeleri için bir yardım paketi tahsis etmiştir. Orta Asya ülkelerinin özellikle Çin ve Rusya dışındaki küresel aktörlerle iş birliği yapma eğilimi, bölgesel entegrasyona önemli bir katkı sağlamakla bu ülkelerin egemenliklerini pekiştirmektedir. Belirtmek gerekir ki, Orta Asya ülkelerinin çok yönlü bir dış politika izlemesi ve diğer büyük güçlere de diplomatik alan açması, Çin ve Rusya'nın Batı-karşıtı söylemleriyle tam olarak örtüşmemektedir. Bu çerçevede Orta Asya

ülkelerinin ABD, AB, Türkiye gibi güçlerle ilişkilerini derinleştirmek istemeleri, Türk Devletleri Teşkilatı’na üye olmaları ve Kazakistan’ın NATO Barış için Ortaklık programına katılımı gibi politikalar, Çin’in bölgedeki nüfuzunu tesis etme çabaları açısından bazı zorluklar yaratmaktadır. Ayrıca, ABD’nin Çin’in KYG’sine alternatif olarak Küresel Geçit Projesi’ni desteklemesi ve Orta Asya ülkelerini bu projeye dahil etmeye çalıştığı görülmektedir. ABD’nin uyguladığı ticaret politikaları da bölge ülkelerinin ekonomik dinamiklerini etkileyebilmektedir. Örneğin, ABD’nin Çin’e uyguladığı ek gümrük tarifeleri, küresel ekonomik dengeleri ve dolayısıyla Orta Asya ekonomilerini de dolaylı yollardan etkileyebilmektedir.

AB’nin ise Orta Asya ülkelerinin yerel endüstrilerini geliştirme konusunda ortaklık kurma isteği ve katma değer yerel ekonomilerde kalması gerektiği vurgusu dikkat çekicidir ancak, AB’nin insan hakları, hukukun üstünlüğü ve demokrasi gibi temel değerlere yaptığı vurgu, bazı Orta Asya ülkelerinin siyasi sistemleriyle potansiyel gerilimlere yol açabilir.

Türk Devletleri Teşkilatı, Türkiye’nin bölgedeki siyasi ve ekonomik etkisini artırmasında stratejik bir rol oynamaktadır. Türkiye’nin Orta Asya’ya yönelik artan ilgisi, öncelikli olarak ekonomik ve jeopolitik güdülerle şekillenmektedir. Ancak, bazı Orta Asya ülkelerinin Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile diplomatik ilişki kurması ve büyükelçi ataması gibi adımlar, Türkiye’nin temel dış politika tezleriyle bir uyumsuzluk yaratarak bölgesel politikalarda farklılaşmaların olabileceğini göstermektedir. Semerkant Zirvesi’nde alınan kararlar, Türkiye’nin bu konudaki kaygılarını giderme potansiyeli taşıyan önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Türkiye bölgedeki

hassas denge politikasını sürdürürken Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti ile dikkatli bir diplomasi izlemesi stratejik bir zorunluluktur. Türkiye’nin dış politika yaklaşımında geleneksel dengeleme siyasetinden ziyade riski dengeleme stratejisini benimsediği de belirtilmektedir. Türkiye ile Azerbaycan Cumhuriyeti arasındaki enerji iş birliğinin giderek güçlenmesi ve Avrupa’nın enerji arz güvenliği için kritik öneme sahip Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) gibi projelerin hayata geçirilmesi, bölgedeki enerji dinamikleri açısından stratejik bir öneme sahiptir. Türk dünyasının ortak tarihi, kültürel değerleri ve binlerce yıllık birikimi, uzun süreli ayrılıklara rağmen hala canlanma potansiyelini korumakta ve bu tür projeler ortak kimliği ve yaşam tarzını yeniden hatırlatmaktadır.

İran da Orta Asya’da etkili olmak isteyen önemli bölgesel aktörlerden biridir. İran’ın Orta Asya politikası, bilhassa Tacikistan ve Türkmenistan üzerinden ekonomik iş birliğini geliştirme, enerji projelerinde yer alma ve kültürel bağları güçlendirme üzerine odaklanmaktadır. Ancak, İran’a uygulanan uluslararası yaptırımlar ve bölgesel jeopolitik gerilimler, Tahran’ın Orta Asya’daki nüfuzunu artırma çabalarını zaman zaman zorlaştırmaktadır.

5. Bölgesel Öznelleşmenin Somut Göstergeleri

Orta Asya’nın stratejik öznelleşme süreci, bölge devletlerinin “pasif nesne” konumundan kurtularak kendi dış politika ve kalkınma rotalarını tanımlama iradesi aşağıdaki başlıca inisiyatiflerde gözlenebilir.

Kazakistan, “çok vektörlü dış politika” yaklaşımını en tutarlı şekilde uygulayan örnek olarak öne çıkmaktadır. Rusya ile

geleneksel güvenlik bağlarını sürdürürken, Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi koridorlarında merkezi bir transit ülke rolü üstlenmiş; aynı zamanda Batılı dijitalleşme projelerine ve Fransa ile potansiyel nükleer iş birliklerine açık hâle gelmiştir. Bu sayede Astana, enerji ve ulaştırma alanlarında dışa bağımlılığını azaltmayı; bilgi teknolojileri, e-hükümet ve uranyum kaynak yönetimi gibi yeni stratejik sektörlerde ilerlemeyi hedeflemektedir. Ayrıca, Kazakistan'ın küresel mangan rezervlerinin yaklaşık %40'ına sahip olduğu, lityum ve grafit gibi geleceğin teknolojileri için kritik öneme sahip kaynaklara ev sahipliği yaptığı belirtilmelidir.

Özbekistan, kapsamlı iç reformlar ve dış açılma politikalarıyla aktif bir bölgesel aktör profili çizmiştir. Avrupa Birliği ile "Stratejik Ortaklık" seviyesine yükselen ilişkiler, Taşkent'te düzenlenen AB-Orta Asya Zirvesi'nde ulaştırmadan kritik ham maddelere kadar geniş yelpazeli iş birliğini mümkün kılmış; "Orta Asya Ortak Vize" gibi projelerle mobilizasyonu kolaylaştırma yönünde adımlar atmıştır.

Türkmenistan ise, uzun yıllardır ilan ettiği tarafsızlık siyasetini, Hazar üzerinden gaz ihracatını çeşitlendirmeye yönelik Trans-Hazar boru hattı projeleri ve Dünya Ticaret Örgütü üyelik girişimleriyle desteklemektedir. Çin'e bağımlılığı dengelemek için yeni enerji koridorları açma ve Türk Devletleri Teşkilatı'nda gözlemci olarak bölgesel iş birliği ağında görünürlük sağlama çabaları, ülkenin stratejik öznelleşme iradesinin kritik göstergelerindendir.

Bu örnekler gösteriyor ki Orta Asya devletleri, bölgesel öznelleşme yolunda dış politika manevra alanlarını genişletmekte, enerji ve ulaşım koridorlarından dijitalleşme ve sözleşmelerle desteklenen

iş birliklerine kadar yeni araçlarla hem iç kalkınmayı hem de jeopolitik dayanıklılığı artırma yönünde adımlar atmaktadır. Böylece bölge, küresel sistemde edilgen bir saha olmaktan çıkıp, kendi stratejik tercihlerini tasarlayan orta ölçekli bir aktörler topluluğu olmaya doğru evrilmektedir.

Sonuç: Orta Asya'nın Çok Katmanlı Geleceği ve Küresel Sisteme Etkileri

Bu analiz boyunca ortaya konduğu üzere, Orta Asya, 21. yüzyılın başlarından itibaren küresel jeopolitik ve jeoekonomik denklemlerde yeniden merkezi bir konuma yaklaşmış bulunmaktadır. Tarihsel olarak önemli ticaret yollarının, göçlerin ve kültürel etkileşimlerin kavşağı olan bu bölge, modern dönemde uzun bir süre büyük güçlerin etki alanlarının şekillendirdiği bir coğrafya olarak kalmış olsa da günümüzde kendi iç dinamikleri ve dış politika tercihleriyle aktif bir rol üstlenerek stratejik öznelliğini tesis etme yolunda önemli adımlar atmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya devletleri, kimlik inşası, egemenlik arayışları ve stratejik yönelimler gibi temel konularda derin dönüşümler geçirirken, aynı zamanda küresel güç rekabetinin de odak noktası haline gelmiştir.

Aktörlerin her biri, Orta Asya'nın zengin enerji kaynakları, Avrupa'ya ulaşım ve ulaştırma potansiyeli ve genç demografik yapısı gibi cazip faktörler nedeniyle bölgeye yönelik stratejik hedefler gütmektedir. Bu durum, Orta Asya'yı adeta yeni bir "Büyük Oyun" sahasına dönüştürmektedir.

Analizin ekonomik nüfuz mücadelesi bölümünde detaylandırıldığı üzere, Çin'in KYG'si devasa altyapı yatırımlarıyla bölge ülkeleri için önemli ekonomik fırsatlar

sunarken, beraberinde artan borçlanma riskleri ve dışa bağımlılık endişelerini de getirebilmektedir. Türkiye’nin Orta Koridor Projesi ise, Asya ile Avrupa arasında alternatif ve güvenli bir ticaret hattı oluşturma hedefiyle bölgedeki ulaşım ve enerji altyapısını çeşitlendirme potansiyeli taşımaktadır. AB’nin Küresel Geçit girişimi ise, demokratik değerler ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri temelinde, Çin’in KYG’sine bir alternatif oluşturmayı amaçlamaktadır. İran ise, özellikle enerji ve lojistik alanlarında bölgedeki varlığını güçlendirme arayışındadır. Bu ekonomik rekabet ortamı, Orta Asya ülkelerinin ekonomik bağımlılıklarını çeşitlendirme ve kendi kalkınma hedefleri doğrultusunda fırsatlar yaratma çabalarını tetiklemektedir.

Güvenlik rekabeti ve askeri dengeler açısından bakıldığında, Orta Asya’nın güvenlik mimarisi köklü bir yeniden yapılanma sürecindedir. Geleneksel olarak Rusya’nın güvenlik nüfuz alanı olarak görülen bölgedeki Rus etkisi, Ukrayna Savaşı sonrası göreceli bir zayıflama yaşamaktadır. Bu durum, Çin’in güvenlik alanındaki etkinliğinin kademeli olarak artmasına yol açmaktadır. ABD ve Batılı devletler ise dolaylı müdahaleler ve sınırlı ortaklıklarla bölgedeki etkilerini sürdürmeye çalışmaktadır. Orta Asya devletleri de kendi savunma kapasitelerini geliştirerek ve farklı tedarikçilere yönelerek dış güvenlik bağımlılıklarını azaltma iradesini ortaya koymaktadır. Terörizmle mücadele, sınır güvenliği, su yollarının hakkaniyete yönelik paylaşımı ve siber güvenlik gibi alanlardaki iş birlikleri önem kazanırken, askeri teknolojilerdeki hızlı değişim de bölge ülkelerinin savunma stratejilerini yeniden şekillendirmektedir.

Orta Asya’nın stratejik öznelleşmesi bağlamında, bölge devletleri uzun süredir devam eden “edilgen coğrafya” algısını

kırmakta ve kendi dış politika ve kalkınma rotalarını belirleme konusunda giderek daha aktif bir rol üstlenmektedirler. Bu ülkeler, büyük güçler arasındaki rekabeti kendi çıkarları doğrultusunda dengelemeye çalışmakta, ekonomik bağımlılıklarını çeşitlendirmekte ve bölgesel iş birliği mekanizmalarını güçlendirmektedirler. Türk Devletleri Teşkilatı gibi bölgesel örgütlenmeler, Türkiye’nin de katkısıyla, Orta Asya ülkelerinin ortak kültürel ve tarihi bağlarını kullanarak bölgesel bir güç merkezi olma potansiyelini taşımaktadır.

Orta Asya devletlerinin çok vektörlü dış politika stratejileri, büyük güçler arasında hassas bir denge kurma çabaları ve kendi ulusal çıkarlarını koruma ve geliştirme yönündeki kararlılıkları, bölgenin geleceğinde belirleyici rol oynayacaktır. Ancak, büyük güçlerin farklı ve zaman zaman çelişen çıkarları, bölgesel istikrarsızlık risklerini tetikleyebilir. Ekonomik kalkınma çabalarına rağmen, bazı ülkelerdeki yapısal kırılganlıklar ve kaynak bağımlılığı devam edebilir. Demokratikleşme süreçlerinin yavaş ilerlemesi ve otoriter yönetimlerin varlığı, toplumsal modernleşmenin önünde engeller oluşturabilir. Ayrıca, sınır ihtilafları, Fergana Vadisi ve su kaynaklarının paylaşımı gibi bölgesel sorunlar da potansiyel gerilim kaynakları olarak varlığını sürdürmektedir.

Bütün bu zorluklara rağmen, Orta Asya’nın geleceği için önemli fırsatlar da bulunmaktadır. Kendi kalkınma hedeflerini daha etkin bir şekilde belirleme ve uygulama imkânı sunmaktadır. Avrupa ve Asya arasındaki transit bölge olma potansiyelinin değerlendirilmesi, ekonomik büyüme ve refah için yeni imkanlar yaratabilir.

Bölgede kurulacak her yeni ittifak, atılacak her yatırım adımı ve şekillenecek her yeni güvenlik mimarisi, yalnızca bölgenin değil, küresel sistemin geleceğini de doğrudan etkileyecektir. Bu nedenle, Orta Asya'yı anlamak, çağımızın büyük güç mücadelesini ve yeni dünya düzeninin doğumunu anlamak için kritik bir öneme sahiptir. Binaenaleyh, Orta Asya'nın yükselen stratejik önemi ve dinamik dönüşüm süreci; uluslararası ilişkiler alanında çalışan akademisyenler, politika yapımcılar ve iş dünyası temsilcileri için sürekli takip edilmesi gereken bir saha olmaya devam edecektir.

Kaynakça

- Acar, E., & Özlük, D. (2024). Bir büyük strateji olarak Bir Kuşak Bir Yol Girişimi ve Xi Jinping'in "Çin Rüyası". *Journal of Academic Value Studies*, 10(4), 94–202. <https://doi.org/10.29228/javs.79255>
- Alperen, Ü. (2025). Küresel güvenlik girişimi'nin Orta Asya'da Çin-Rusya ilişkilerine etkisi. *Manas Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Bahadır, B. (2025). Çok kutuplu uluslararası sistemde stratejik otonomi kavramı ve önemi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27(1), 323–345. <https://doi.org/10.16953/deusosbil.1525248>
- Gedik, A. Gelişen dünya için kalkınma yolu Kuşak-Yol'da bilimsel teknolojik işbirliği
- Güla, İ. Avrasya jeopolitiğinin Türk enerji politikası ve çevresel güvenlik üzerindeki rolü: Etkileşimler ve yeni dinamikler.
- Özsoy, B. (2025). Enerji güvenliği bağlamında Türkmenistan enerji diplomasisi. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 137(271), 87–114.
- Seyedi Asl, S, & Isanedjad, S. M. (2023). 21. yüzyılda Kuzey Kutbu'nun jeopolitik konumu ve oluşan yeni jeopolitik eksen (Rusya, Çin ve ABD). *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi (JEBPIR)*, 9(2), 229–246.
- Tokgöz, A. F. Sino-Rus ilişkileri bağlamında geçmişten geleceğe bir dünya. https://www.teknososyalkulup.com/files/ugd/8d21ba_0d15e4a26b7d41f4a29ecdc93a17a42a.pdf
- Öcal Kasım, İ. D. (2024). ABD, Rusya ve Çin arasındaki gerginliğin nükleer silahlanma boyutu.
- Anadolu Ajansı. AB ile Kazakistan, Hazar Denizi geçişli koridoru geliştirmeye yönelik projeleri değerlendiriyor. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-ile-kazakistan-hazar-denizi-gecisli-koridoru-gelistirmeye-yonelik-projeleri-degerlendiriyor/3522407>
- AVİM. AB-Orta Asya devletleri zirvesinden geriye kalanlar. <https://avim.org.tr/tr/Analiz/AB-ORTA-ASYA-DEVLETLERI-ZIRVESINDEN-GERIYE-KALANLAR>
- AVİM. AB-Orta Asya zirvesi. <https://avim.org.tr/tr/Yorum/AB-ORTA-ASYA-ZIRVESI>
- Kazinform. Foreign media on Kazakhstan: Why Europe is betting big on Kazakhstan's future – EU-Kazakhstan move toward signing visa facilitation agreement. <https://qazinform.com/news/foreign-media-on-kazakhstan-why-europe-is-betting-big-on-kazakhstans-future-eu-kazakhstan-move-toward-signing-visa-facilitation-agreement-958ceb>
- Orta Asya'nın yeniden doğuşu: İpek Yolu geri mi geliyor? - BBC News Türkçe, YouTube
- BDT Dışişleri Bakanları Konseyi Toplantısı Almatı'da Yapıldı - TÜRKİSTAN GÜNDEMİ - TRT Kazakistan Temsilciliği, YouTube

DİPLOMATİK İLİŞKİLER ve POLİTİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER for DIPLOMATIC AFFAIRS and POLITICAL STUDIES

+90 216 310 30 40

info@dipam.org

+90 216 310 30 50

www.dipam.org

Merdivenköy Mah. Nur Sok. Business İstanbul
A Blok Kat:12 No:115, Kadıköy/İstanbul

YAZAR HAKKINDA

Ali Furkan TOKGÖZ, 2021 yılında İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler (İngilizce) bölümüne ve 2022 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk bölümüne başlamıştır. Halen İstanbul Üniversitesinde aynı bölümlerdeki Lisans eğitimine devam etmektedir. Tokgöz, halihazırda DİPAM’daki staj programına devam etmektedir. Tokgöz’ün araştırma alanları arasında Orta Asya-Türk Dünyası, Kafkasya bölgeleri ile Uluslararası Hukuk konuları yer almaktadır.